

INGLIZ TILIDA “HAYOT” VA “O’LIM” KONSEPTLARINING INING FRAZELOGIK BIRLIKLAR ORQALI IFODALANISH USULLARI

Tursunov Mirzo Mahmudovich

BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrası dotsenti, f.f.f.d. (PhD)

Egamova Shahnoza Asrorovna

BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrası magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezısdı “hayot” va “o’lim” konseptlarining ingliz tilida ifodalanish usullari tahlil qilingan bo’lib, shuningdek, kognitiv tilshunoslikning muhim masalasi bo’lgan konsept tushunchasi ham yoritib berilgan va atama haqidagi yetakchi tilshunos olimlarning mulohazalari keltirilgan. Shu bilan bir qatorda “hayot” va “o’lim” konseptini ingliz tilida kengroq yoritib berishga xizmat qiluvchi iboralardan ham namunalar va misollar keltirilgan.

Kalit so’zlar: kognitiv tilshunoslik, konsept, logik-psixologik kategoriya, mentalitet, fraza, efimizm.

Аннотация: В данной тезисе анализируются способы выражения концептов «жизнь» и «смерть» в английском языке, а также выделяется концепт-концепт, который является важным вопросом когнитивной лингвистики, и представлены комментарии ведущих лингвистов по поводу этого термина. Кроме того, в английском языке приведены примеры и примеры выражений, служащих для объяснения понятий «жизнь» и «смерть».

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, логико-психологическая категория, менталитет, словосочетание, эфемизм.

Annotation: this thesis deals with the analysis of “life” and “death” concepts in the English language. It also defines the term of “concept” deeply. There are overlook into some linguistic researchers’ opinions about this important issue in cognitive linguistics. Moreover, some phrases on “life” and “death” matters are analyzed with examples to reveal theoretical value of mentioned concept.

Psixologiya va boshqa ijtimoiy fanlarning rivojlanishi tilshunoslikka bo’lgan qarashni tubdan o’zgartirdi va buning natijasida XX asr oxirlarida tilshunoslikning yangi tarmoqlaridan biri sifatida kognitiv tilshunoslik fani ham paydo bo’ladi. Kognitiv tilshunoslik tilni inson ongi bilan bog’liq tarzda o’rganadi, tilga inson fikrlarini aks ettirib beruvchi vosita sifatida qaraydi. Kognitiv fanda asosiy masalardan biri “konsept” atamasidir. Bu tushuncha tilshunoslikda tadqiqotchilari uchun tanish va tushunarli nazariya bo’lsada, kognitiv tilshunoslikdagi boshqa ko’plab masalalar kabi “kontsept” so’zining ham aniq va maqbul ta’rifi mavjud emas. Shunga qaramasdan, ko’plab olimlar bu tushunchani izohlash maqsadida o’zlarining ta’riflarini berishgan. Rus olimi Stepanovning fikricha, “Tushunchalar shunchaki iboralar, suhbat parchalaridir. Lekin bu iboralar bizning ongimizni go’ya bizga anchadan buyon tanish bo’lganday hisni beruvchi mazmun yaratishga undovchi qiladigan nozik iboralardir”.²⁹ Boshqa bir tilshunos V.Evans “konsept-

1. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. -М.: Языки славянских культур, 2007.

2. Evans V. 2009. How words mean. New York. OUP.

so'z va qo'shimcha lingvistik voqelik o'rtasidagi vositachidir" deb ta'riflagan.³⁰ Evansning fikricha, kontsept tarkibidagi hissiy tasvir kognitiv anglash xususiyatlari bilan shakllanadi. Bu xususiyatlar biror tilda so'zlashuvchining ongida paydo bo'lib, hissiy a'zolar orqali kishi tasavvurida olamni gavdalantiradi.

Konsept nafaqat biror bir shaxsning fikrini aks ettiradi, balki ular ushbu tilda so'zlashuvchi butun xalqning fikrlash tarzi, madaniyati, urf-odatlarini ham o'zida mujassamlashtiradi. Yuqoridagi barcha ta'riflarga ko'radiki konsept insonlarning fikr va e'tiqodlarini aks ettirish vositasi va u so'zlovchining ongi bilan chambarchas bog'liqdir. Bundan tashqari, ular butun xalqning urf-odatlarini, tarixi, madaniyati va tafakkur tarzini ham o'z ichiga oladi.

Ingliz tilida turli konseptlarni aniqroq yoritib berishda frazeologik birliklarning o'рни beqiyos. Sababi ushbu tilda mavjud bo'lgan frazeologizmlar ingliz xalqining o'tmishi, madaniyati, millatga xos bo'lgan milliy-madaniy xususiyati, an'analari, hayot tarzini aks ettiradi. Frazeologik birliklarning aksariyati insonning ichki va tashqi olami bilan bog'liq faoliyati orqali shakllanadi. Shu sababdan ham bunday iboralar ifodalagan ma'noning zamirida inson va uning fe'l-atvori, yashash tarzi, o'y-fikrlari yotadi. Xalqning turmush tarziga aylangan oddiy ish harakatlar, marosimlar bilan bog'liq bo'lgan urf-adtlar keyinchalik frazeologizmga aylanishi mumkin va u o'zida to'laligicha shu millatning milliy madaniyati va turmush tarzini ifoda etadi.

Ingliz tilida "hayot" konseptini anglatuvchi quyidagi iboralarni uchratish mumkin:

1. Life begins at forty – "hayot qirq yoshdan boshlanadi" degan ma'noni anglatuvchi ushbu ibora ingliz millatining yashash tarzi bilan bog'liq bo'lib, inglizlar aynan shu yoshda o'zlarini hayotga, turmush qurishga mukammal dajada tayyor deb hisoblashadi. Ularning fikricha, qirq yoshga to'lgan odamda maroqli hayot kechirish uchun zarur bo'lgan ko'nikma, tajriba va vositalar mavjud bo'lsa, hayot yaxshilanadi.

"Today people in their fortieths are now able to get married, have children and prosper as the saying goes life begins at forty".³¹

2. In the next life iborasi o'limdan keyingi hayot haqidagi diniy e'tiqodlarni ko'rsatadi va inglizlar o'limdan keyin boshqa dunyoda boshqa hayotga ega bo'lishi mumkin deb o'ylashadi.

"Each household may have left offerings for their ancestors to earn their goodwill or to sustain them in the next life".³²

3. A daughter is a daughter all of her life. Ushbu frazeologik birlikda ingliz xalqining qiz bolani o'z ota-onasi, tug'ilib o'sgan oilasiga nisbatan bo'lgan munosabati tasvirlangan. Ularning fikricha, qiz farzand turmushga chiqqandan so'ng ham keyin uning o'zi o'sgan oilasiga nisbatan ilgarigiday mehri, e'tibori, g'amxo'rliqi saqlanib qoladi, o'g'illar esa turmush qurgandan keyin o'z oilalari haqida ko'proq qayg'uradilar.

"You will always be my little girl, Denise. A son is son until he takes a wife, a daughter is a daughter all her life."³³

³⁰ www.wordscoach.com

³² [https://www.merriam-webster.com/dictionary/the next life](https://www.merriam-webster.com/dictionary/the%20next%20life)

³³ <https://idioms.thefreedictionary.com/life>

“O’lim” konseptiga to’xtaxaladigan bo’lsak, sir emaski, o’lim har doim insoniyatning asosiy tashvishlaridan biri hisoblangan. Dunyodagi aksariyat tillar singari, ingliz tilida ham o’lim boshqa tirik bo’lmaslik, mavjud bo’lmasli yoki yaqin odamidan juda bo’lish ma’nolarini anglatganligi sabab, bu holat qayg’uli, baxtsiz holat deb hisoblanadi. As baleful as death iborasi ham ingliz tilida ushbu tushunchaning noxush holat ekanligi va unga nisbatan umumiy qo’rquvni tushunishimiz mumkin.

“I wouldn’t go out if I were you. That full moon is looking as baleful as death”³⁴. Shu sababli ham ingliz tilida bu so’zning o’rniga “o’lim” konseptini ifoda etuvchi ko’plab evfemistik so’z va iboralardan foydalanadi. Misol uchun: to depart, to slip away, to lose one’s life, to pass away and etc.

“His grandmother passed away last year”.³⁵

To enter eternal rest, to be called back to God, to called home, to join to one’s ancestors birikmalarida ham ingliz millatiga xos diniy qarashlar mujassamlashgan bo’lib, ularda xalqning o’limdan keying haqiqiy, abadiy hayotning mavjudligi haqidagi g’oya ifodalangan.

Xulosa qilib aytganda, biz “kontsept” kognitiv tilshunoslikning asosiy masalasi sifatida ko’rib chiqar ekanmiz, uning so’zlovchining fikrlari va e’tiqodlari bilan chuqur bog’liqligini ko’rishimiz mumkin. Ingliz tilida “hayot” va “o’lim” konseptlarini to’laroq ifoda etishga xizmat qiluvchi frazeologik birliklar mavjud bo’lib, ular ushbu xalqning madaniyati, qarashlari, tarixi va urf-odatlarini bilan chambarchas bog’liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. -М.:Языки славянских культур, 2007.

2. Evans V. 2009. How words mean. New York. OUP.

3. www.wordscoach.com

4. [https://www.merriam-webster.com/dictionary/the next life](https://www.merriam-webster.com/dictionary/the%20next%20life)

5. <https://idioms.thefreedictionary.com/life>

6.

https://play.google.com/store/apps/details?id=dictadv.english.britishmacmillan&hl=en_US

³⁴ <https://idioms.thefreedictionary.com/life>

³⁵ https://play.google.com/store/apps/details?id=dictadv.english.britishmacmillan&hl=en_US